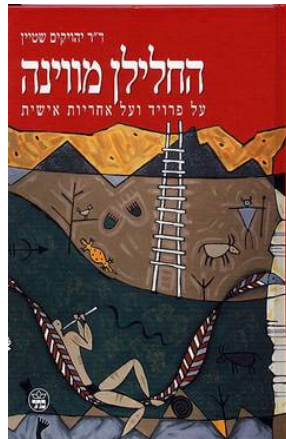

יהויקים שטיין¹

מחשבות על המהפכה והפסיכואנליזה

לפי הרצאה שנתן המחבר לפני החברה הפסיכואנליטית² בהתבסס על ספריו " הלא מודע במדע ובפסיכואנליזה " (יצא בהוצאת מאגנס, 2005)
ו" החלילן מווינה" (הוצאת כתר ספרים, 2003)

אחד הנושאים המעסיקים את ההיסטוריה והפילוסופיה של המדע ולכן גם את הפסיכואנליזה של המדע, היא שאלת דרך התפתחות המדע מן הבחינה הצורנית. האם המדע מתפתח בדרך אבולטיבית או מהפכנית. זה הוא איפוא הנושא שלנו היום.

¹ ד"ר יהויקים שטיין הוא פסיכואנליטיקאי ופסיכיאטר. הוא חבר בחברה הישראלית והבינלאומית לפסיכואנליזה, מורה ומדריך במכון הישראלי לפסיכואנליזה ועמית-מחקר במכון פרויד, האוניברסיטה העברית בירושלים.

² נשלח לפרסום באתר האינטרנט של האיגוד הישראלי לפסיכותרפיה באדיבות המחבר.

מהפכה היא תהליך פתאומי ודרסטי המביא לשינויים איכותיים. אבולוציה מביאה לשינויים בדרך איטית ומתמשכת.

מה היחס בין מהפכה לאבולוציה? נפנה לרגע את המבט לדרך ההתפתחות בטבע. באשר לצומח ולחי (הכולל אותנו) - לפני כמאה וחמישים שנה גילה צ'ארלס דרווין את חוקי האבולוציה - ההתפתחות בדרך הברירה הטבעית. חוקים אלו תקפים גם כיום. בתחילת המאה העשרים החל מדע הגנטיקה להתפתח, ואחד הגילויים המרכזיים שלו היא ההתפתחות המוטציות - קפיצות של גנים ממקומם הרגיל למקום אחר, הגורמים לשינויים מהירים ואיכותיים. ובאשר למצב הפיזיקלי: קיימת התפתחות ושינוי לאורך זמן כמו למשל בשכבות גיאולוגיות. מאידך, קיימים שינויים מהירים, כמו ברמה התת-אטומית. כדוגמה - קפיצות של אלקטרונים ממסלול אנרגטי אחד לשני, שהן פתאומיות וגורמות לשינויים פיזיקליים איכותיים.

בטבע התשובה היא איפוא ברורה - קיימת התפתחות בדרך האבולוציה והמהפכה כאחד. עניין המוטציות הגנטיות חשוב לענייננו משום שבהמשך הפך המושג "מוטציות אינטלקטואליות" למטפורה בפילוסופיה של גסטון בשלרד, מטפורה שבאה לבטא התפתחות לא-רציפה במדע.

המושג *Revolution* שמשמעותו במקור *revolvere*, מצביע על תנועה מעגלית, השבה על כנו של דבר שהיה קיים כבר בעבר. *To discover* פירושו ביטול המכוסה. גילוי, בניגוד להמצאה, אינו מביא לעולם דברים חדשים אלא מגלה אותם. ואולם, בהמשך הזמן החלו להזדקק למושג זה כדי לציין שינוי רדיקלי. המשמעות האטימולוגית של המושג מרמזת על הדילמה – הספק אם מהפכות הן אכן מהפכות. פילוסופים והיסטוריונים של המדע חלוקים בשאלה זו. יש הסבורים שאכן קיימות מהפכות ויש הסבורים שהמדע מתפתח באופן הדרגתי, גם אם לפעמים יש מראית-עין של שינוי פתאומי ודרסטי. ההוגים האינטרנליסטים - סבורים שהמדע מתפתח באופן אובייקטיבי ובלתי-תלוי במדענים ובנטייתיהם הסובייקטיביות. הדוגמה הקלאסית היא הגותו של קרל פופר האומר כי קיימת אמת מדעית הבלתי-תלוי במדענים,

וקיים הכיוון אליה, גם אם לעולם לא נגיע אליה. אין הוא שולל את הסובייקטיביות של המדענים, אלא שהוא סבור שהאפיסטמולוגיה המדעית היא בלתי-תלויה. עד לשנות השלושים של המאה הקודמת, שלטה האמת המדעית הבלתי-תלויה שלטון ללא-מצרים בהיסטוריה של המדע. ואז החלו להופיע ההוגים האקסטרנליסטים החושבים על ההיסטוריה של המדע במושגים של **אי-רציפות, מוטאציות אינטלקטואליות, שברים אפיסטמולוגיים ומשברים פרדיגמטיים.**

מספר הוגים אקסטרנליסטים, מצביעים על זרמים תת-קרקעיים של המדע ושל ההיסטוריה-גסטון בשלרד ותומס קון (פילוסופים של המדע), קלוד לוי-שטראוס (אנתרופולוג) ומישל פוקו (היסטוריון), מייחסים לבלתי-מודע תפקיד בהיסטוריה, כולל ההיסטוריה של המדע ומסכימים כי ההתנהלות ההיסטורית היא מהפכנית ולא אבולוטיבית. בעניין זה אין להבדיל בין ההיסטוריה הפוליטית- חברתית לבין ההיסטוריה של המדע. האנלוגיה נשענת על ההנחה, שמדע הוא עיסוק של קהיליית- המדענים, הנתונה לחוקים סוציולוגיים והיסטוריים, כמו כל קהילייה חברתית אחרת. בעיני האינטרנליסטים אלו הם דברי מינות.

את האנלוגיה בין מהפכה פוליטית למהפכה מדעית אנו מוצאים לראשונה בספר של ברטלו (Berthelot): "המהפכה הכימית: לבואזיה". לבואזיה (Lavoisier) היה כימאי וגם פוליטיקאי. ברטלו השווה בספרו את המהפכה הכימית של לבואזיה לרוחה של המהפכה הצרפתית – שתיהן צמחו לפתע תוך חמש- עשרה שנה.

והרי כמה דוגמאות על דרך חשיבתם של ההוגים האקסטרנליסטים: גסטון בשלרד טוען כי ההתפתחות המדעית של המאה העשרים מאלצת אותנו לנטוש חוקים אבסולוטיים של אמת ושל לוגיקה. מבנים רציונליים אינם מעוגנים באיזו אמת סופית והם משתנים עם רוח- הזמן המדעית. מן הבחינה הפסיכולוגית מחייבת אותנו הפיזיקה המודרנית להשכיח מעצמנו את אשר למדנו; להחליף אינטואיציה אחת באחרת, כדי לחשוב באופן שונה.

בניגוד לדעה הרווחת, סבר בשלרד שהמדע אינו מתפתח באופן ליניארי. הניסיון המדעי, כותב בשלרד, מובנה באופן רציף. אלא שהאינטלקט והתפיסה האנושיים אינם רציפים. המצב הלא- רציף, קודם למצב הרציף. כל רעיון מדעי חדשני נולד לא בגלל, אלא למרות ההוכחות

המדעיות המקובלות. ווריאציות חדשות בחשיבה המדעית, חושפות פערים בידע הקודם. במקום מודל הרציפות המקובל, מציע בשלרד את רעיון הקרע האפיסטמולוגי. " הרוח המדעית החדשה, " כלשונו, מאפשרת לרעיונות מדעיים חדשניים לעמוד בסתירה ל- *commom sense*. שבר אפיסטמולוגי הנחוץ למדע, הוא שבר לגבי מה שנחשב למוכן מאליו ברמת התפיסה. הבלתי- מודע עומד בעימות מול המודע. ההפתעה הנגרמת בהשפעתו של רעיון חדש, היא הגורם היותר חשוב בהתפתחות המדע הפיזיקלי, כיוון שההשתאות דוחפת את הלוגיקה הקרה של המדען למצוא את ההקשרים החדשים. המאה העשרים מאופיינת במוטציות של החשיבה. קרעים אפיסטמולוגיים וקפיצות בחשיבה המדעית והפילוסופית, הולכים על פי רוח זו בד בבד עם מדע יצירתי. התפתחויות פתאומיות ומפתיעות אלו, עלולות להיחסם על ידי מעצורים אפיסטמולוגיים המייצגים את האינרציה. הנפש האנושית נתונה לאינרציה והיא איטית ביכולתה לעבור ממצב אחד לשני. הרעיון הישן של הדטרמיניזם המדעי, נובע מבחינה פסיכולוגית מן הנטייה לרציונליזציה של המציאות. הוא אינו נובע ישירות מן ההסתכלות המדעית. הוא מושג מטפיזי המכביד על החשיבה.

גם בפרוש של תומס קון לתהליכים מהפכניים, קיים פן פסיכולוגי. הוא מדבר על התקופה הקדם- מהפכנית במושגים של אי- בטחון מדעי ומתאר את הנטייה להכחשה של תופעות נראות לעין, כתוצאה מן הקושי לקבל שהחוקים המדעיים הקיימים אינם מתאימים יותר לעובדות.

מהפכה היא בגדר שינוי גשטלטי של דרך החשיבה. לאחר המהפכה בני- אדם רואים את העולם באור שונה.

הוא כתב על הצורך בתשומת- לב לחריגה, המהווה יסוד חשוב במנגנון של גילויים חדשים. הוא מתאר את הקושי של מדענים לקבל את קיומם של חריגות מן הכללים המדעיים המוכרים והידועים. אי- יכולת עמידה בחריגות והחשש מפני שינוי וחידוש, מלווה לעיתים קרובות בהתנגדות וזו עשויה לשאת אופי של הפרעה פרצפטיבית (חושית).

כדי להדגים זאת הוא מתאר ניסוי בזיהוי של קלפים חריגים. הנבדקים התבקשו לזהות לאחר משך חשיפה קצר, סידרה של קלפים. רבים מהם היו תקינים, אך בכמה היו חריגות, למשל,

שישה עלים באדום. כל סיבוב בניסוי הורכב מהצגתו של קלף אחד לנבחן. הקלפים התקינים זוהו בדרך-כלל כהלכה. אך גם הקלפים הלא-תקינים זוהו ללא-היסוס כתקינים. בלי לחוש שקיימת בעיה כלשהי, התאימו הנבחנים את הקלפים החריגים לאחת מן הקטיגוריות הידועות להם מגיסיון העבר. הקלפים החריגים מוזהים כמעט תמיד כתקינים. עם הארכת החשיפה לקלפים חריגים, מופיעים סימני היסוס מגילוי מודעות לחריגה. הנבדקים הנכשלים בזיהוי, מתנסים תכופות בתחושת מצוקה חריפה. וקון מוסיף-אנו נתקלים במדענים המתנהגים גם הם כך.

קון טוען כי קודם להופעתם של פרדיגמות חדשות המדע, קיימת תקופה של אי-בטחון מקצועי בולט הצומח מכישלונו של המדע התקני לפתור חידות. קון מדבר על המדע בתקופת משבר פרדיגמטי במושגים של הפרעה בתפיסת העצמי. קופרניקוס התלונן שבימיו היו האסטרונומים כל כך לא עקביים בחקירותיהם, עד שלא היה ביכולתם להסביר את האורך הקבוע של השנה התקופתית. הם דומים לאומן האוסף את הידיים, הרגלים, הראש והחלקים האחרים לתמונתו מדוגמנים שונים, כאשר כל אחד מן החלקים מצוייר נפלא, אך אין הם מתייחסים כמכלול לגוף אחד ומאחר ואינם מתאימים זה לזה, התוצאה אינה אדם אלא מפלצת. קון מתאר את מצוקות המדענים החיים במתח בין הפרדיגמה הקיימת לבין העובדות החדשות, כאשר קיים חוסר בטחון והקררע נשמטת מתחת לרגלים. על התוצאות של משבר מדעי אומר קון כי אינן תלויות באופן בלעדי בהכרה המודעת. שינויים פרדיגמטיים משנים את עולמו של המדען באופן איכותי. יש אפוא צורך בהסתגלות אמוציונלית לשינוי כזה. אם אין הקהילייה המדעית יכולה להסתגל לשינוי, היא מפעילה מנגנוני הגנה. קון מתאר סימפטומים המתפתחים כתוצאה מן הקונפליקט המדעי. עם כל התובנות הללו, אפשר אפוא לזהות את קון במובן מסוים כפסיכולוג של המדע.

הפילוסוף הרלד הופדינג (Hoefding) בן המאה התשע-עשרה, השייך טרם זמנו לקבוצת האקסטרנליסטים, והיכול אולי להיחשב לפסיכולוג הראשון של המדע, הגיע למסקנה שלא תתכן שיטתיות מוחלטת של הדעת. אין אורח מחשבה מושלם דיו כדי להקיף את כל המציאות. אין מודל כללי להוויה הואיל ותמיד קיימות תופעות טיפוס יריבות. זו הנקודה

שסביבה מתחולל הקרב בין תפיסות- עולם שונות. רציפות ואי- רציפות הן נקודות השקפה המבוססות על תופעות טיפוס יריבות, שיסודן בלא- מודע. הניגודים האישיים מייצרים ניגודי פרדיגמות. קיימת תגודה מתמדת בין רציפות ואי- רציפות. למודל הפסיכולוגי הזה יש השלכות לדרך בה מעצב המדען כמו גם הפילוסוף המדיני את עבודתו הרוחנית. לא ניתן להפריד בין האישיות והתוצרים הרוחניים. הופדינג עצמו נטה לכיוון אי- הרציפות בהוויה. הוא הסכים עם עמנואל קאנט שהכיסופים אל הרציפות הם ממהות הרצון שלנו למצוא הסבר סיבתי, אבל הם בגדר יסוד פסיכולוגי בתוכנו שאין לו בהכרח תוקף אובייקטיבי.

אין זה מקרה שבשלרד, קון, לוי- שטראוס ופוקו, חולקים את ההשקפה על דרך ההתנהלות של ההיסטוריה המדעית. אין הם מאמינים באמת מדעית בלתי- תלויה והם סבורים שהמדע הוא תוצר חברתי- אינטלקטואלי. כיוון שבני- אדם אינם מתנהגים התנהגות רציפה ודרך המחשבה ובעיקר היצירתיות, נתונים לקפיצות (מוטציות), ובהיותם חושבים באופן שונה בתקופות היסטוריות שונות ובתרבויות שונות, אי- אפשר לצפות שההיסטוריה של המדע תתנהל ברציפות. הפילוסופים וההיסטוריונים של המדע המאמינים ברציפות המדעית, הם אלו הסבורים שהאמת המדעית אינה תלויה בגחמות אנושיות, ובדרך החשיבה הלא- מודעת שלהם.

ומה טוענים האינטרנליסטים לעניין המהפכות?

א. אדינגטון (Eddington) טען שבכל מהפכה מושמעות מילים חדשות לצלילי המוסיקה הישנה. ככל שהאמיתות המדעיות מתחדשות, כך הן נשארות כשהיו. ⁱⁱ גורג סרטון (Sarton) בדעה שרק במבט שטחי ראשון נראים לנו תהליכים מסוימים כקפיצות. ככל שנעמיק את האנליזה שלנו, כך יתברר שהצעדים הגדולים הולכים וקטנים, עד שהם הולכים ונמוגים. פייר דוהם (Duhem) מצא המשכיות בהתפתחות הפיזיקה החל מן המאה הארבע- עשרה, שהביאה אותו לחשוד שהמהפכה הפיזיקלית של המאה השבע- עשרה אינה אלא אחיזת- עיניים

במידה ומקבלים את קיומן של מהפכות, הרי רואים אותם בדרך כלל במושגים של מאבק נגד העבר המדעי ולא כהתעלמות ממנו. אפשר לזהות שני ווקטורים מנוגדים: הווקטור הפונה אל

מחוץ לכוח- המשיכה של המוכר והידוע, והוא המאפשר לגלות רעיונות חדשים, והווקטור האבולוציוני, השמרני, היונק מן הקיים ומהווה קרקע מזון לרעיונות חדשים. אין יצירת יש מאין. על פי תומס קון, מייצג איש המדע המוצלח, את האיקונוקלסט ואת איש המסורת כאחד.

יש להזכיר כאן את העבודה של איתמר לוי, אותה הציג לפני כמה שנים. הוא נסמך על המודל של חוקר הספרות הרולד בלום שדבר על סופרים חזקים- אלו אשר סובלים מפחד ההשפעה ואשר אינם מושפעים מיצירות ספרותיות קודמות, כדי לבדוק מי הם ה"סופרים החזקים" של הפסיכואנליזה. איתמר מציג את הנושא במושגים של " עולם ישן, עד יסודותיו נחריבה." רוב ההיסטוריונים של המדע שוללים השקפה זו. סבורני שרוב הסופרים והמדענים הגדולים התגאו על היותם מושפעים מדמויות מופת. פחד השפעה מוגזם מופיע בעיקר אצל אנשים בעלי ספקות בערכם העצמי ובערך תרומתם

ההיסטוריונים והפילוסופים של המדע, כאשר הם מתווכחים בעד או נגד קיומן של מהפכות מדעיות, נוקטים בשיטת ה *tertium non datur* - הוצאת השלישי מחשבון. הם מצדדים ברעיון ההתפתחות ההדרגתית או בעד רעיון המהפכה. קיימות לגבי דידם רק שתי אפשרויות. אלא שיש לשקול את האפשרות השלישית והיא שהשיפוט בעניין זה יהיה תלוי בנקודת ההסתכלות. ייתכן שהפן המהפכני ייראה כאשר נניח את קיומו מראש, או כאשר נסתכל על התופעה מזווית מסוימת. באותה מידה נוכל אולי לשפוט את התופעה עצמה כאבולוציונית מנקודת- הסתכלות אחרת. אם להשתמש במודל של סרטון- הרי בהסתכלות ממבט ציפור תופעה יכולה להיראות כמהפכנית ואם נפרוט אותה לצעדים יותר קטנים נקבל את הרושם ההפוך.

אנו יכולים לקבל הדגמה טובה לעניין זה מהוויכוח ההיסטוריוגרפי סביב המהפכה הצרפתית. כידוע נעות דעותיהם של ההיסטוריונים באשר למהפכה זו, מגטייה לראות בה את המהפכה הגדולה שבכל הזמנים, דרך ההשקפה שהיא התנהלה בתחום שני קילומטר רדיוס של ככר הרפובליקה, ועד הדעה שלא הייתה זאת מהפכה כלל.

ז'אן זורס (Jaure`s) פירש את המהפכה הצרפתית כמהפכה של ממש. היא הביאה באפן עקיף לעליית ההמונים כיוון שהאיצה באמצעות הניגודים החברתיים שהיו תולדה של המהפכה, את התגבשותה של תודעה מעמדית. אנטואן בארנאב (Barnave) רואה את

שקיעתו של הפיאודליזם ועלייתו ההדרגתית של הקפיטליזם המודרני כמהפכה גדולה בת מאות שנים המקיפה את כל תחומי החיים.

במסגרת המהפכה ארוכת-הטווח הזאת, קיימות " התפוצצויות", דהיינו מהפכות שנובעות מן הפער שנותר בין הכוח הפוליטי והכוח הכלכלי כאשר האינטרסים המנוגדים הופכים את השגתו של שווי-משקל בדרכי שלום לבלתי-אפשרית.

כדי להדגים את הדעה שלא הייתה כלל מהפכה צרפתית, הרי מה שאמר ההיסטוריון בן אותה תקופה, דה-טוקוויל (Tocqueville): " המבנים הפוליטיים והמנהליים של צרפת במאה השמנה-עשרה היו שאריות של מוסדות מתקופת ימי-הביניים. הבניין המהפכני החדש הוקם על יסודותיו של הבניין הישן. השוויון בפני החוק היה חלק משאיפותיה של המונרכיה נגד הפיאודליזם. המהפכה הייתה אפוא סיומה המידי והאלים של משימה שהושקע בה עמל של עשרה דורות".

אפשר כמובן להוסיף דוגמאות כהנה וכהנה, ואולם העיקרון ברור. בכל המקרים יש להניח שהמטען האידיאולוגי של ההיסטוריוגרפים משפיע על הפרשנות ההיסטורית. מרכסיסט יטה לראות בשינויים חברתיים המשנים את מערכת הכוחות המעמדית כמהפכה. שמרן הבוחל ממהפכות נוטה א-פריורי לפרש תהליך מסוג זה כאבולטיבי כדי להראות שהיה מתרחש ממילא והמהפכה במירכאות לא היה בה צרך או אף עמדה בדרך.

שאלת דרך ההתפתחות קיימת בהקשר ההיסטורי-חברתי כמו גם בהיסטוריה של המדע. נתמקד עתה בתחום הדיסציפלינה הפסיכואנליטית.

אנו יכולים לשאול שתי שאלות בסיסיות: האם הופעת הפסיכואנליזה על במת המדע בתחילת המאה העשרים, הייתה מהפכנית או אבולטיבית? וכן-האם דרך התפתחותה במהלך המאה העשרים הייתה אבולטיבית או מהפכנית?

שאלות אלו כמעט ואינן נידונות בספרות הפסיכואנליטית. ואולם על פי כתבי פרויד ניתן לקבל תמונה בדבר השקפתו בעניין זה. ניכר אצל פרויד קונפליקט בין ההכרה בקיומה של מהפכות מדעית, לבין נטייה לראות תהליכים דרך המשקפת האבולוציונית. פרויד הושפע עמוקות מאנשי-מדע ופילוסופים שחשבו במושגים אבולטיביים כגון צ'רלס דרווין, ארנסט הקל (Heckel) ואוגוסט קומט (Comte). הוא חזר והדגיש שלכל גילוי מדעי חשוב, ניתן למצוא

מקור בעבר. על המדען לשאול את עצמו, מהו המקור לרעיון החדשני שלו. הוא היה מודע לכך שקופרניקוס לא היה הראשון שגילה כי הארץ קטנה מן השמש וסובבת סביבה. כך קבע כבר אריסטרכוס (Aristarchus) מסאמוס במאה השלישית לפני הספירה. פרויד מזכיר אותו בהקשר לתורת- היצרים המאוחרת שלו, שגם היא, כפי שהוא ציין, הנה פרי רוחו של אמפדוקלס (Empedocles) אשר כתב על יצר החיים ויצר המוות כשני הכוחות הבסיסיים באדם. פרויד מזכיר לקוראיו שהפילוסוף ארתור שופנהאואר (Schopenhauer), הוא זה שאילץ את המין האנושי לראות באיזו מידה הדחפים הם הקובעים את מטרותיו ושאיפותיו. באשר לגילוי פשר- החלומות, הרי שפרויד מודה שכמה מן הרעיונות המופיעים בספרו, היו ידועים זה מכבר. רעיון הצנזורה בחלום הוצע כבר על ידי פופר לינקאוס. (Popper- Linkeus). לודויג ברנה (Berne) כתב את ספר בשם: "איך להיות לסופר בשלשה ימים", המציע שיטה לכתיבה יצירתית המבוססת על רעיון האסוציאציות החופשיות. (פרויד קבל את הספר הזה במתנה לבר- מצווה ומסתבר שהשפיע עליו עמוקות).

יש לייחס משמעות מיוחדת לעובדה שפרויד מעלה רעיונות מטרימים מתחום פשר החלומות, משום שלגבי דידו זו אחת מיצירותיו היותר מקוריות.

ב "עתידה של אשלייה" כותב פרויד: "התמורות המתחוללות בדעות המדעיות הן בגדר התפתחות, התקדמות ולא מהפכות".

במאמרו: "לשאלת השקפת העולם", הוא כותב: "בדרך כלל עובד המדע כעבוד הפסל בדגם החימר שתחת ידו. הוא משנה וחוזר ומשנה את טיוטת הגלופה שלפניו, מוסיף עליה וגורע ממנה, עד שמתקבלת לו מידה מספקת של דמיות המושא שלנגד עיניו. מלבד זאת יש כבר היום, לפחות במדעים הוותיקים, תשתית מוצקת, שאין עושים בה אלא תיקונים ושכלולים, אבל אין הורסים אותה".

כנגד כל הדברים הללו יש לומר, שרעיון המהפכה קסם לפרויד. הוא מציין את הפסיכואנליזה כאחת המהפכות הגדולות של העת החדשה. הוא מונה אותה יחד עם המהפכה הקופרניקאית והמהפכה הדרוויניסטית. הראשונה גרמה לבני- אדם להבין שכדור הארץ אינו עומד במרכז היקום. השנייה גרמה לו להבין שאין לו ייחוד מבעלי- החיים. המהפכה הפסיכואנליטית הביאה לתודעתו ששוב אין הוא בעל בית בביתו שלו. אפשר להבין מכך

בעקיפין שזו הייתה המהפכה הגדולה משלושתן, שכן היא נוגעת במישרין לתחושת העצמי של כל אדם. רוב בני- האדם אדישים לשאלה אם אנו מסתובבים סביב השמש או להיפך. הדרוויניזם השפיע מעבר לאספקט הביולוגי גם על החשיבה החברתית וגרם לסערת רוחות תיאולוגית. אלא שהדרוויניזם עומד במאה העשרים בצילה של המהפכה הגנטית. המהפכה הפסיכואנליטית, לעומת זאת פוגעת פגיעה נרקזיסטית בכל אדם ואדם. היא שנתה את דמות האדם המערבי בעיני עצמו .

המוטו של "פשר החלומות" - **acheronto movebo** - אזעזע את העולם התת- קרקעי, מהווה עדות מובהקת למהפכות הפרוידיאנית. ההקדמה הביבליוגרפית הארוכה ליצירה זאת, נותנת תאור מפורט של התיאוריות המדעיות על חלום וחלימה שקדמו לפרויד, לפי מיטב המסורת של הכתיבה המדעית. אלא שאי- אפשר שלא להתרשם, שפרויד טרח להציג בפנינו את התיאור המייגע הזה, לא רק בשם ההגינות המדעית, (תאור שאינו מופיע בדרך כלל במאמריו), אלא גם כדי להדגיש עד כמה תגליתו היא בגדר קפיצה מדעית, שאין בינה לבין מה שקדם לה ולא כלום.

הפסיכואנליזה כחלק ממהפכה יותר גדולה

אם נצא מתוך ההנחה שהפסיכואנליזה היא בגדר מהפכה מדעית, הרי שהיא חלק ממהפכה תרבותית גדולה שהחלה עוד לפני. הפסיכואנליזה מבטאת את רוח הזמן, של אמצע עד שלהי המאה התשע- עשר.

על פי המיתולוגיה היוונית, הבטיח טרזיאס לנרקיסוס אריכות ימים, בתנאי שלא יכיר את עצמו. אולם נרקיסוס המר את פי טרזיאס, הביט אל בבואתו שנשקפה אליו מתוך הנהר ונעלם לתוכו. אגדה הלניסטית זו רומזת לנו על פחדו של האדם מפני הסתכלות עמוקה מדי אל תוך עצמו. תולדות התרבות, ובעיקר תולדות העולם המערבי, מלמדים אותנו את מה שהאגדה היוונית השכילה לומר בסיפור קצר. עובדה מדהימה היא, שרק במהלך מאתיים השנים האחרונות עוסקים המדעים באדם. בשלב ההתפתחותי הראשון של התעניינות האדם במדעים קיים חיפוש אחרי הדומם והרחוק. היוונים והמצרים הקדמונים התעניינו בראש ובראשונה במדע האסטרונומיה. הפחד מפני האובייקט קטן ככל שהוא יותר רחוק ודומם. משום כך סברו

כנראה היוונים, שגרמי השמים מסמלים את היציבות, שעה שכדור הארץ הוא כאוטי. את מאתים השנים האחרונות, אומר לנו מישל פוקו, מציינים החיפושים אחר הדינמיקה הפנימית הסמויה – אחרי עקרון פנימי נסתר, שיהיה בכוחו להסביר את הנתונים הנראים לעין. ההתעניינות המדעית באדם הולכת בד בבד עם הדינמיקה הפנימית הסמויה. ואולם, החיפוש אחר הנסתר התפתח לא רק בהקשר למדעי האדם. במאה העשרים התרחש גם שינוי מהפכני ביחס למדעי- הטבע. גרלד הולטון (Holton) טוען, שקיימת נטייה ברורה לחקירה אגרסיבית של מהות הדברים (התאים הביולוגיים, האטומים) מבפנים. הפסיכואנליזה היא חלק מאותה מהפכה מודרנית שתרמה להסתכלות על הרבדים העמוקים, האניגמטיים במדעים השונים, וכן גם באומנות ובספרות. הספרות עסקה בפסיכואנליזה (למרות שלא כנתה זאת כך), כבר באמצע המאה הקודמת. כתיבי דוסטויבסקי ספוגים בפסיכואנליזה. במובן זה הקדימו את פרויד גם הנדריק איבסן (Ibsen), ג'ימס ג'ויס (Joyce) וארתור שניצלר (Schnitzler). לגבי זה האחרון ידועה האנקדוטה על מכתב הברכה ששלח פרויד ליום הולדתו החמישים ואשר בו הודה, שלא קרא בכתביו כדי שלא להיווכח ששניצלר הקדים אותו. בתחום הפילוסופיה יש להזכיר את ניטשה (Nietzsche) כמטרים של פרויד. ניטשה ראה את עצמו כפסיכולוג של התרבות. יש הרבה מן המשותף בהגותם של שני האישים. תכליתה של הפסיכולוגיה הניטשאנית, בדומה לפסיכואנליזה הפרוידיאנית, לחשוף את העוצמה המעוכבת שמחייבת את ההתגברות על היסודות הבולמים וההרסניים. השאלה המרכזית ב-"הולדת הטרגדיה" של ניטשה היא: הדיוניסאי מהו? כלומר- מהו היצר וכיצד מעוצבת התרבות כתוצאה מגלגוליו. מושגים כגון לא- מודע, הדחקה, סובלימציה, סתמי, אני- עליון, רווח משני ממחלה ותהליכים משניים, קיימים גם אצל ניטשה, אם כי לא באותה טרמינולוגיה. גם בהקשר לניטשה קיים אותו סיפור מוזר שכבר הוזכר לגבי שניצלר, שפרויד טען שלא קרא את כתביו [פחד ההשפעה].

הפסיכואנליזה אינה נוטה במיוחד להדגיש את השפעת התרבות עליה ונוטה יותר להראות את השפעתה על התרבות. ואולם, כדי שמהפכה תיקלט, לא די במוחות גאוניים שיהגו אותה. אחד הטיעונים נגד קיומן של מהפכות מדעיות הוא שדברים מהפכניים מדי כלל אינם נקלטים בתודעה של הקהילייה המדעית. עצם העובדה שנוצר דיאלוג סביב רעיון חדש, מוכיח שהקהילייה המדעית בשלה לפחות במידת מה לעסוק בו. לכן גם סביר להניח שאם

מדען א לא היה מגלה אותו, היה מופיע בסופו של דבר מדען אחר על במת ההיסטוריה המדעית עם אותו גילוי ממש. לו יצא פרויד עם תורתו בסוף המאה השמונה – עשרה במקום בסוף המאה התשע- עשרה, סביר להניח שלא הייתה נקלטת. ספק אם היה מצליח למכור ולו מהדורה אחת של כתביו. פרויד נטה להתלונן על שאין שמים לב לתורתו במידה מספקת, אך במציאות קרה משהו שונה. למרות שהיו לו מתנגדים מרים, בעיקר בוינה [אין נביא בעירו], התפשטה התורה כאש קוצים. המאה העשרים כך מסתבר, הייתה בשלה לקלוט את תורתו. ומעבר לכך- היא הכתה שורשים. אכן, ההתקפות על הפסיכואנליזה היו מנת חלקה מרגע היוולדה. החל בסרקזם הארסי של אגודת הרופאים הוינאית, וברשימות של גדול הסטיריקנים האירופיים קרל קראוס (Kraus), שטען כי הפסיכואנליזה היא עצמה המחלה שאותה היא רוצה לרפא, ועד לבקרת המתודולוגית של אדולף גריבאום (Gruenbaum) בשנות השמונים. ולמרות הכל הפכה הפסיכואנליזה לנכס צאן- ברזל של המאה העשרים.

לאנליטיקן סטפן מיטשל (Mitchel) אין ספק שהפסיכואנליזה עברה במהלך המאה העשרים שינויים גדולים בתחום התיאוריה הקלינית כמו גם בתחום המטה-תיאוריה. בתחום התיאורטי- קליני השינוי הוא מתפיסת האדם כיצור המווסת דחפים, לכיוון האדם כמייצר משמעויות. האם יש לראות שינויים אלה כמהפכניים או כאבולוטיביים? לדעתו זו שאלה של דגשים. אין תשובה אבסולוטית לשאלה זאת. יחד עם זאת אין הוא משאיר ספק לגבי בחירתו האישית לראות את השינויים הללו כמהפכניים. הוא מתאר את המוטיבים של האבולוציוניסטים בפסיכואנליזה, שהמרכזי ביניהם, על פי תיאורו, הוא לשמר את התיאוריות של פרויד כליבה של הפסיכואנליזה. התפתחויות בתחום התיאוריה, יש לראות כתוספות ועיבודים גרידא. עליהן להיראות כתואמות, או לפחות לא כבלתי- תואמות לתיאוריה המקורית. אין דבר שלא ניתן להסביר לדעתם במסגרת התיאוריה המקורית, כיוון שכתבי- פרויד כה עשירים ורב- שכבתיים, שהם מכילים את הכל. אלו הסבורים שתיאוריות חדשות אינן הולכות בד בבד עם התיאוריה המקורית, פשוט לא הבינו את הטקסט הפרוידיאני או פרשו אותו שלא כהלכה. אין צורך לבחור בין תיאוריות שונות, שהרי כולן שוכנות תחת כובע אחד. המהפכנים סובלים מ"גדלות פרדיגמטית" המוליכה לתחרות פרדיגמטית חסרת תוחלת. הם משקיעים את

חשיבתם בהזדהויות נרקזיסטיות של שלמות. לשיטתם, אלו הסבורים שהחשיבה הפסיכואנליטית המקובלת אינה רציונלית ומחוברת דיה, אינם רציונלים בעצמם.

לדעתי, הפירוש הפסיכואנליטי במסגרת התהליך הטיפולי, מהווה הדגמה טובה להצגת הדילמה-מהפכה או אבולוציה. פירוש המביא לתובנה, מאפשר סוג חדש של הסתכלות וחוויה חדשה ברמה הרגשית או החושית. האין זה תיאור של מהפכה בזעיר אנפין? אלא שבהרבה מקרים קדמה ל"מהפכה" הזאת עבודת הכנה מתמשכת, שבה עלו שוב ושוב זיכרונות, תמונות ורגשות וההתערבויות הטיפוליות קשרו בין הדברים. על פני השטח לא נראו תוצאות נפשיות לעבודה זו לאורך זמן, אך יש להניח שהאפקט המצטבר הביא לבסוף לתובנה ברגע נתון. בצורת תאור זו התהליך נראה אבולוטיבי.

כאשר כוס מים נשפכת על גדותיה, מתרחש שינוי דרסטי במצב הפיזיקלי. אלא שאפשר גם לתאר את המצב כך שהטיפות נוספו זו לזו והשינוי הדרסטי כביכול שהתרחש בגלל הטיפה האחרונה, לא יכול היה להתרחש ללא הטיפות שקדמו לה.

הפירוש הקובע את השינוי יכול להיחשב למהפכני ברמה הפנומנולוגית ובאותה עת לאבולוציוני ברמה הדינמית. שאלת המהפכנות היא, במקרה זה, עניין של נקודת-תצפית. יש שיטענו שמלאני קליין הייתה מהפכנית בתחום הפסיכואנליזה. היא המעיטה מערכו של התסביך האדיפלי שהיה מאבני-הבניין של התיאוריה הפרוידיאנית, והמעיתה מחשיבותו של האני העליון בהתפתחות הילד. היא בנתה פסיכואנליזה חדשה שבמרכזה קונפליקטים מוקדמים בשלב הינקות. היא העצימה את דמות האם על חשבון דמות האב. היא בנתה תורת-התפתחות אשר בה התהליכים מתרחשים בתקופה מוקדמת בהרבה מאשר בתיאוריה המקורית. מה זאת אם כך לא מהפכה?

אלא שבאותה מידה אפשר גם לבוא ולטעון כי מלני קליין הייתה תלמידה נאמנה של פרויד. היא השלימה את החלקים החסרים בתיאוריה ההתפתחותית של פרויד. היא הייתה נאמנה לרוחו בכך שהדגישה את הפנטזיות של עולם הילדות ונתנה נפח יותר גדול לתיאוריה הקלינית של העולם הפנימי. בכך הייתה קרובה יותר לפרויד מאשר בתו, אנה, שהרחיבה את התיאוריה לתחום המציאות [הפסיכולוגיה של האגו]. למרות שהתיאוריה של מלני קליין עוררה הרבה יותר התנגדויות מאשר זו של דונלד וויניקוט (Winnicott) למשל, היא הייתה

קרובה ממנו בהשקפותיה לתיאוריה הפרוידיאנית. וויניקוט עזב לחלוטין את תורת- היצרים, שעה שהיא המשיכה אותה. השאלה אם היא הייתה מהפכנית או לא, הפכה בסופו של דבר לשאלה סוציולוגית ובמקרה זה נחשבה המהפכנות לגנאי. ניתן להדגים עניין זה בויכוח של הפרוידיאנים והקלייניאנים סביב יצר המוות. השאלה שעמדה לדיון הייתה אם רעיון זה נובע ממסקנות קליניות ואם הוא חורג מתחום הפסיכואנליזה. כידוע התנגדו רוב הפרוידיאנים לרעיון קיומו של יצר המוות למרות שפרויד הגה רעיון זה. הייתה זאת אחת הפעמים הנדירות באותה תקופה שפרוידיאנים התנגדו בגלוי לרעיון של פרויד ולא קשה להסביר תופעה זו. פרויד עצמו כתב שהרעיון הוא ספקולטיבי. בכך נתן הכשר מראש להתנגדות שהרעיון עורר. הטענה הייתה שהרעיון אינו מבוסס על הסתכלות קלינית אינדוקטיבית. מלאני קליין פתחה את הרעיון מבחינה קלינית. בויכוח עם הקלייניאנים טענו הפרוידיאנים שפרויד לא התכוון כלל לשנות את תורת היצרים עליה מבוססת הקליניקה הפסיכואנליטית, אלא התכוון להסביר בעזרתה את תופעת המזוכים שתורת היצרים לא הצליחה להסביר. קליין חרגה מגבולות התיאוריה כאשר בקשה להסביר תופעות כמו אוטוארוטיציזם ונרקיציזם בעזרת יצר המוות. קליין הפכה צעד קטן מדעי ושיטתי [פתאום הפך הרעיון של פרויד ללא- ספקולטיבי], לספקולציה אחת גדולה וחרגה מגבולות המדע הפסיכואנליטי. הם, הפרוידיאנים הם אפוא שומרי הגחלת. מנקודת ראותם של הקלייניאנים העניין נראה כמובן הפוך. קליין היא זאת שאמצה רעיון פרוידיאני חשוב, שעה שהפרוידיאנים דחו אותו.

השאלה הסמויה אבל האמיתית שעמדה לדיון באותו כנס הייתה- מי הבת החוקית והיורשת של פרויד- אנה פרויד או מלאני קליין. בקונטקסט הויכוח זה, המהפכנות, יש בה טעם לגנאי, שעה שכולם היו כל כך גאים בפסיכואנליזה כמדע מהפכני. אלא שבמקרה שלפנינו עיקר העניין לכל צד היה להראות שהצד השני הוא הבוגד בפרויד. זוהי אולי הדגמה להתנהלות של חברה מדעית כפי שתומס קון התכוון לה. הקובע במדע הם החוקים הסוציולוגים של החברה המדעית, וכך נקבע מה תקין ומה חורג במדע. מה שתואר על ידי צד אחד כאבולוטיבי, תואר על ידי הצד השני כמהפכני.

דוגמא אחרת לפרוש התפתחות מדעית בשתי דרכים חליפיות- כמהפכה או כאבולוציה, היא התפתחות רעיון ההעברה הנגדית בתיאוריה הקלינית הפסיכואנליטית. למרות שפרויד האמין

במצב הנויטרלי של האנליטיקן, היה זה הוא אשר הכניס את מושג ההעברה הנגדית לתוך הפסיכואנליזה. אלא שהוא ראה צורך לסלק אותה מן הדרך.

את תוצאות אזהרותיו של פרויד מפני המכשלה של ההעברה- הנגדית, אפשר לזהות בעובדה המדהימה, שעברו ארבעים שנה טרם התפתחה התיאוריה והקליניקה שלה. לאורך מחצית המאה העשרים, לא תפסה ההעברה הנגדית, מקום במסגרת תיאורית- הטכניקה הפסיכואנליטית. יש לשאול: - כיצד התאפשרה הדחקה זאת לאורך עשרות שנים. ושנית- האם השינוי או נקודת השבר בהתפתחות תיאורית ההעברה הנגדית היא מהפכנית.

ג'ימס קרן (Kern) השווה את יחסי ההעברה הנגדית והפסיכואנליזה לקשר בין פצע מזוהם ופעולה כירורגית. מכאן שעל האנליטיקן להתגבר על הסובייקטיבי כפי שמשקף מיחסי ההעברה- הנגדית, בדרך אנלוגית לזו של פרנסיס בקון (Bacon) שהציע למדענים להתגבר על הסובייקטיביות על ידי בידודה.

הגדרתו של פרויד להעברה- נגדית עברה שינויים עם הזמן. ההגדרות השונות והרבות שנתנו ליחסי- ההעברה הנגדית, משקפים סימפטום מדעי. – קונפליקט בין התיאוריה הפסיכואנליטית הדדוקטיבית והניסיון הקליני האינדוקטיבי. יתר על כן, הם משקפים את הקשיים הרגשיים של האנליטיקן המגיע אל התובנה שהוא מעורב בתהליך האנליטי ואת חיששו מהתמוטטות הנויטרליות הטיפולית ומבגידה במטה- תיאוריה. גם כאשר החלו הכיר בכך שההעברה הנגדית אינה עולה בקנה אחד עם עמדה אובייקטיבית של האנליטיקן, המשיכה תיאורית הטכניקה להתנהל, כאילו אובייקטיביות זו היא בגדר האפשר. הצורך במושג מיוחד כדי להגדיר את העמדה הרגשית הזאת, משקפת את הצורך להעניק לאנליטיקן מעמד ייחודי של המתבונן הנויטרלי.

לראשונה נכתב על העברה נגדית בנימה חיובית בשנת 1949 בו זמנית על ידי פאולה היימן והיינריך ראקר. פאולה היימן (Heimann) דיברה על העברה- נגדית כעל אמצעי בטיפול יותר מאשר על סכנה לטיפול. על האנליטיקן לעשות שימוש בתגובותיו הרגשיות בזמן התהליך האנליטי, כדי להבין הבנה טובה יותר את הדינמיקה של המטופל ולנהל את התהליך הטיפולי בדרך יותר מובחנת. היא הגדירה העברה נגדית הגדרה יותר רחבה, הכוללת את מגוון הרגשות שהאנליטיקן מרגיש כלפי מטופלו. היא ראתה את המצב האנליטי כקשר בין שני אנשים, השקפה שהיתה בגדר חידוש באותם זמנים. היא טענה שאין זאת המטרה של

האנליזה של האנליטיקן להופכו למוח מכני המייצר פירושים המנותקים מרגשותיו, אלא לאפשר לעצמו לכלכל את רגשותיו כך שיעמדו לשירות המטופל. לרגשות העולים אצל האנליטיקן יש ערך עבור המטופל, אם הם יהיו מקור נוסף לתובנה לקונפליקטים ולהגנות הלא-מודעים שלו. תרומתה של היימן כמו גם אלה של היינריך ראקר (Racker), מרגרט ליטל (Little) ואחרים, הובילה לשינוי הדרגתי בגישה, למרות התנגדות התחלתית מצד הקהילייה הפסיכואנליטית.

נדרשו עוד שבע-עשרה שנה עד לנקודת-המפנה הבאה בתחום התיאוריה, עם הופעתו של הספר של גורג דוורו "From anxiety to Method". הוא המשיך ופתח את רעיונותיו בספרו המאוחר יותר: "Ethnopschoanalysis" בשתי עבודות אלו הראה דוורו כיצד ניתן להפוך סובייקטיביות למכשיר חיובי, וכיצד לעשות זאת במסגרת טיפול פסיכואנליטי. הוא הופך את השיטה האפיסטמולוגית הפסיכואנליטית על פיה. וכך הוא אומר: מדעי-ההתנהגות רואים את הסובייקטיבי כמקור לטעויות, שעה שהפסיכואנליזה נוהגת בסובייקטיביות כאל מקור האינפורמציה העיקרי שלה. האנליטיקן מאפשר ל"הפרעה" להיווצר בתוכו ולאחר מכן הוא בודק את האפקט על עצמו. הוא מבין את המטופל במידה והוא מבין את התופעות שהמטופל גורם לו בתוכו. אנו מדברים על מצב אינטראקטיבי, אשר בו שני הצדדים הם בעת ובעונה אחת מתבונן ואובייקט להתבוננות כאחד. כל אחד משני הצדדים מסתכל בשני אופנים, שהם קומפלמנטריים זה לזה. ההסתכלות ה"סוציולוגית" וההסתכלות ה"פסיכולוגית". הראשונה היא ההסתכלות כלפי חוץ והשנייה היא ההסתכלות כלפי פנים. שתיהן אינן אפשריות העת ובעונה אחת והן יכולות להיות שונות או אף סותרות זו לזו ויחד עם זאת הן מהוות חלק אינטגרלי של הסתכלות אחת. הן משלימות זו את זו והכרחיות כיחידה אחת.

באשר לגבול שבין שני אובייקטים, ציטט דוורו אנלוגיה ששרטט הייזנברג (Heisenberg) בהקשר לעקרון אי-הוודאות: לא ניתן להגיע אל תוך האלקטרון או להגיע אליו בכלל מבלי ליצור מצב השונה באופן רדיקלי מאותו מצב אותו רוצים לחקור, כיוון שאי-הקביעות קיימת על פני השטח של האלקטרון. המיקום של הפרעה הוא על כן גם המיקום של ההפרדה, כך שהגבול החיצוני של אובייקט אינו א-פריורי בגדר עובדה, אלא התוצאה של התצפית. דוורו אינו רואה על כן את האגו כבעל גבול, אלא כגבול הוא עצמו, גבול המשתנה בהתאם

לטבעה של ההסתכלות. כל הניסויים במסגרת מדעי ההתנהגות הם בגדר ניסויים של מקלות נוקשים או לחליפין מקלות רכים, והדרך בה אווזים במקל, נקבעת על ידי בעל התיאוריה, המשנה בהתאם את אופי הניסוי. הקונצפציה האפיסטמולוגית של דוורו ניתנת לסיכום במשפט הבא: "טבעו של המכיר, הוא ה- *sine qua non* לטבעו של המוכר. ראייתו הפוסט-מודרניסטית את הפסיכואנליזה, מבטלת את הדיכוטומיה בין אובייקט לסובייקט. מאז דוורו הפכה ההעברה הנגדית ליותר מאשר אמצעי יעיל בפסיכואנליזה. בהכרתה כמקור מרכזי להבנת תהליכים נפשיים, הפכה את הסובייקטיביות לערך טבוע. רוי שפר (Shafer) ודונלד ספנס (Spence) תרמו רבות ליישומה של האפיסטמולוגיה החדשה. שפר הראה את הנזק שגרמה פסיכולוגית-האגו להתפתחות הפסיכואנליזה והציע שפה חדשה לדיסציפלינה הזאת.

דונלד ספנס (Spence) פיתח את הרעיון של האמת הנאראטיבית כתחליף לאמת היסטורית בפסיכואנליזה והציע את הקונסטרוקציה במקום הריקונסטרוקציה כמטרה אנליטית. בדרך זו אנו מוותרים על היומרה שנוכל לשחזר את העבר ובמקום זה מנתחים את היחסים האנליטיים כאמצעי לריפוי. אוולין שוובר (Schwaber) פתחה את רעיון "אחדות האורגניזם" כדי ליצור את השדה המשותף בו מתקשרים המטפל והמטופל. היא טוענת שחוויה נפשית אינה קניין הפרט, אלא קניינה של מערכת כוללנית, שהפרט הוא חלק ממנה.

אפשר לראות בעבודות של דוורו ושל שפר נקודת-מפנה בחשיבה על ההעברה הנגדית ובתורת-ההכרה הפסיכואנליטית, חשיבה ששנתה את הפסיכואנליזה לכיוון ההשקפה הפוסט-מודרניסטית.

זהו אם כך שינוי מהפכני. אפשר לטעון, לעומת זאת, שכל הצעדים שקדמו לזו של דוורו ושל שפר, הם הצעדים הקטנים המובילים באפן אבולוטיבי אל המסקנות המתבקשות של דוורו ושל שפר, ולולא הם, ההשקפה החדשה לא הייתה נקלטת.

ומעבר לכך: אפשר גם לטעון שהפסיכואנליזה הייתה פוסט-מודרניסטית מלכתחילה ולכן קיים כאן רק גילוי של דבר קיים שלא רצו להכיר בו.

בניגוד לדוגמאות שהבאתי כאן, שבהן המהפכנות היא עניין של זווית-ראיה, הרי אפשר גם להביא דוגמאות שמהן נראה שקיימת קפיצה של ממש בחשיבה המדעית. כשאנו בוחנים את

ההשקפה הפרוידיאנית בעניין האתיולוגיה של ההפרעות הנפשיות אפשר להבחין בקפיצת דרך. בתחילת הדרך דגל פרויד בתיאורית-הטראומה. הסיבות לנוירוזות בהן טיפל היו, על פי אבחנתו, טראומה מינית, בדרך כלל בגיל הילדות. כעבור זמן הגיע למסקנה, שיותר סביר שהסיבה טמונה בפנטזיות של גיל הילדות. במילים אחרות- פרויד המיר באחת, אתיולוגיה הקשורה במציאות החיצונית באטיולוגיה הקשורה במציאות התוך-נפשית של הילד. עניין זה משנה את כל ההסתכלות והמסקנות הקליניות מיסודן ובלי קשר לנקודת התצפית. לו המשיך פרויד בתיאוריית-הטראומה, הפסיכואנליזה הייתה מקבלת כיוון שונה לחלוטין, שכן עקר עניינה היה בבירור המציאות כגורם פתוגני ולא בפיתוח העולם הלא-מודע, התוך-נפשי. הוא הדבר גם במעבר מתורת-היצרים המוניסטית לתורת היצרים הדואליסטית, אותו מפנה שחל בשנת 1920 בתיאוריה הפרוידיאנית. הפרשנות הפסיכואנליטית הקלינית אמורה להשתנות בעקבות מפנה זה. אם עד כה כל תופעה פורשה בהתאם לעקרון העונג, הרי שמעתה חלק מהפרשנות יהיה בהתאם לעקרון יצר המוות. המפנה התיאורטי משנה גם את הפרשנות החברתית.

אפשר אפוא לסכם ולאמר: השאלה של מהפכה לעומת אבולוציה או קפיצות במדע לעומת התפתחות הדרגתית, היא שאלה מורכבת. בחלק מהמקרים התשובה היא "אוֹאו" ובאחרים- "גם וגם".

נחזור עתה לפרויד ונבדוק יותר לעומק את יחסו לשאלת המהפכה. בשלב הראשון היה פרויד מהפכן פוליטי פוטנציה.. להיות פרויד בגיל אחת עשרה, חרו עליו משורר אלמוני חרוזים וכתב כי ייתכן ויהיה לשר בממשלה. זכור לפרויד הרושם שעשתה עליו נבואה זאת. היה זה כאשר הוקמה ממשלה ליברלית באוסטריה בעקבות כינונה של קונסטיטוציה. הוא התכוון ללמוד משפטים כהכנה לקריירה מדינית, ורק ברגע האחרון, סמוך לכניסתו לאוניברסיטה, שינה את דעתו ולמד רפואה. לרופא, כך סבר פרויד, סגורה הדרך אל המדינאות. אף על פי שנמשך כבר לכאורה את השאיפות בתחום המדיני, עסק בספרו של גון סטיוארט מיל "על החירות" לשפה הגרמנית, בזמן שירות המילואים. את היותו יהודי הגדיר במושגים פוליטיים באומרו שבהיותו יהודי, מצא את עצמו משוחרר מן הדיעות הקדומות

שהגבילו את האחרים בשימוש בתבונתם ומוכן היה למצוא את עצמו באופוזיציה. פרויד סבר שהפוזיציה הזאת תורמת לאי-תלו³ אינטלקטואלית.

פרויד העריץ אישים עם נטיות מהפכניות. את מושה רבנו, את קרומוול שאת שמו נתן לבנו השני, את דרווין. כתבים האנתרופולוגיים של פרויד הם א-היסטוריים על פי טיבם. הוא מתאר חברה המחזיקה את הפרט בכלוב של ברזל, אבל תיאור זה אינו קשור לזמן ומקום. שבועים לפני מותו שוחח עם סטפן צווייג על המלחמה העולמית הממששת ובאה, ודבר על כך במושגים א-היסטוריים לחלוטין, משהו בנוסח- אין להתפלא על רמת האגרסיה בתרבות האנושית בגלל הלחץ שהיא מפעילה על האינדיוידואל.

קיימת עדות לצד האנרכיסטי-מהפכני של פרויד. כמו באותו משפט בלתי נשכח: "המדינה אסרה על הפרט את עשיית הרע, לא מתוך רצון למגר את הרע, אלא מתוך השאיפה להחזיק במונופול עליו, משל היה בלו על מלח או טבק.

פרויד נמנע בעקביות מלנתח דמויות פוליטיות חיות. הוא חרג מעקרון זה, כאשר חבר לווייליאם בוליט, עיתונאי ודיפלומט אמריקני, כדי לכתוב ספר על וודרו וילסון. פרויד זעם על ארבע עשר הנקודות של וילסון האמורות להבטיח את שלום העולם. הם היו לדעתו בגדר הבטחות דמיוניות. בעיני פיטר גיי הספר הוא קריקטורה של ניתוח פסיכואנליטי. הוא כתוב מנקודת-ראות שיפוטית, משל הו הנירוזות של וילסון מין מום מוסרי. פאול רוזן כותב כי ההתנגדויות של פרויד לוילסון היו אמוציונליות והביאו לידי כתיבה מכניסטית שאינה נותנת תמונה של אדם שלם. רק עוד פעם נוספת עסק פרויד בגלוי בנושא פוליטי קונקרטי, כאשר ביקר את הקומוניזם.

אפשר לראות בשני המקרים הנזכרים את היוצאים מן הכלל, אבל הם גם בבחינת התפרצויות המצביעות על הנטייה המודחקת של פרויד לעסוק בתחום הפוליטי. אפשר לאמר שמשוהו ברח לו, והעובדה שהספר על וילסון כה רחוק באיכותו משאר כתביו מעיד על הכישלון בסובלימציה.

הקשר של פרויד לעולם הפוליטי נחשף מכיוון לא-צפוי בספרו של זווה

ברונר-פרויד והפוליטיקה של הפסיכואנליזה. הוא בדק את המטפורות בטקסטים

הפרוידיאניים וגילה שרובם לקוחות מן העולם הפוליטי. צנזורה, אנרכיזם מדעי, דיקטטורה של התבונה נאמנות מפוצלת במלחמה הם רק כמה דוגמאות לכך.

חלומותיו של פרויד, החומר הנגלה כמו גם האסוציאציות שלו לחלומותיו, ספוגים בתכנים פוליטיים. קרל שורסקה מפרש מחדש את חלומותיו של פרויד, על סמך האסוציאציות והרקע התרבותי והאישי. הוא מוצא שפרויד התעלם מקישורים פוליטיים מסויימים, במקום בו נראה שהוא מעביר את מרכז התענינותו מן הפוליטיקה אל האקדמיה. זמן לא רב לפני תחילת האוטואנליזה, (המופיעה ב"פשר החלומות"), מת אביו של פרויד. מותו הגביר את קשייו האחרים. מהחלומות מתברר שהמשבר הכרוך במות אביו, התקשר בין השאר לתחושת כישלון מקצועית ואשם פוליטי. כדי להשקיט את רוח אביו, כותב שורסקה, היה עליו לתת דגש לחשיבות הפוליטיקה על מנת לסלק את הריקבון ממדינת דנמרק, או, לחליפין, לנטרל את הפוליטיקה על ידי סובלימציה לכיוון האקדמי. ⁵ על מנת להדגים את הנאמר, הרי "החלום המהפכני" של פרויד ופשוו. (מובאים כאן רק חלקים מן החלום והאסוציאציות הנוגעים לענינו).

לחלום קדם האירוע הבא: פרויד נוסע ברכבת. הוא מעביר את הזמן בבדיקה שמא יבוא מישהו שינסה בדרך השתדלנות להשיג תא מיוחד. במקרים מסוג זה נוהג היה פרויד למחות בקול רם, כדי לעמוד על משמר שוויון הזכויות. בין השאר הרהר על הגרף טהון שהיה איש פוליטי, אשר עיתוני האופוזיציה לגלגו עליו. והנה מופיע איש ראשות ומבקש לעצמו כפריווילגיה את מחצית הקרון של המחלקה הראשונה. פרויד מוחה, אך תלונתו אינה נושאת פרי.

במהלך הלילה, תוך כדי נסיעה ברכת, חולם פרויד: אספת סטודנטים. הגרף טהון נואם. פרויד קופץ ממקומו ומשתומם על כך. הם נמצאים כביכול בaula (אולם הכנסים הגדול של האוניברסיטה). בהמשך החלום סולל פרויד את דרכו דרך חדרי- ממשלה. הוא מתחמק מחקירה על מה שהוא מחפש שם. ... שוקל לנסוע למקום בו נמצאת חצר המלכות. .. הוא בתחנת-רכבת, בחברת אדם זקן ועיוור למחצה. .. מגיש לו צנצנת גברים לשתן. הוא אם כך "אח" בחלום.

אסוציאציות: עמדתו כלפי הגרף בחלום היא העתק מאירוע השייך לגיל חמש-עשרה. כמה נערים ופרויד ביניהם קשרו קשר נגד מורה בלתי אהוד. אחד החברים ראה בהנרי השמיני דוגמה פוליטית. הנהגת ההסתערות הוטלה על פרויד. האות למרד הגלוי היה ויכוח על ערכה של הדנובה לאוסטריה. ... הוא נזכר בוויכוח סטודנטיאלי על יחס הפילוסופיה למדעי הטבע. פרויד, סטודנט טרי, מביע השקפה חד-צדדית. אחד המתווכחים – שהפך מאוחר יותר למנהיג פוליטי – משפיל את פרויד. פרויד בתגובה, משפיל אותו. דורשים מפרויד לסגת מדבריו אך הוא מסרב. ... חלקי החלום השונים מגלים יהירות של פרויד. כך הוא כותב, שגעון גדלות אווילי שדוכא זה מכבר בחיי העירנות. ספור הזקן והטלת השתן בחלום מתקשר עם אירוע ילדות. לשם הנקמה – אומר פרויד באסוציאציות שלו לעצמו – מתחלפים התפקידים. האדם הזקן, מן הסתם אביו, מטיל כעת שתן לפניו, כפי שהוא עשה בהיותו ילד. אז הטיל את השתן בחדר המשכב של הוריו. ואביו אמר לאמו – מן הילד הזה לא יצא שום דבר. בהמשך כותב פרויד – תוכן החלום כולו – המרד והעלבת המלכות נובע מההתקוממות נגד האב. האב הוא הגדול ביותר, הסמכות היחידה ומכוח סמכותו התפתחו במרוצת התרבות שאר הסמכויות הסוציאליות. (זוהי אמירה דידקטית שאינה קשורה ישירות לחלום ולאסוציאציות.)

שורסקה מראה שפרויד נמנע (במכוון או מתוך הדחקה?) מלעשות את הקישור הבא: אני מרגיש מושפל על ידי אבי ורוצה לנהל מהפכה נגדו. אולם מהפכה, שהיא גם מהפכה פוליטית, מתקשרת יותר מדי עם משאלות רצח נגד האב. לכן עליה להיפסל על הסף. המערכה עוברת איפוא לכיוון הוויכוח האקדמי באאולה של האוניברסיטה. שם הוא מרגיש יותר נוח להלחם את מלחמתו ואף לנהל מהפכה מדעית. מוטיב זה, המצביע על הטיית המהפכה מאביו אל הזירה הפוליטית וממנה אל הזירה האקדמית, חוזר בצורות שונות.

דוגמה אחרת מהתקפה מן הפוליטי אל המדעי, הוא **חלום האוטודידקסטר**. בחלק הראשון של החלום מופיעה המילה אוטודידקסטר. בחלק השני פרויד מודיע לעמית למקצוע שהפצינט שבקשר אליו התייעצו אכן חולה בנוירוזה. אוטודידקסטר מתקשר לאוטור (מחבר), לאוטודידקט, וללאסקר שאליו מתקשר לאסאל. שניהם פוליטיקאים

ויהודים. השני הוא מהפכן. מלאסאל לקח פרויד את המוטו *acheronto movebo*. אוטור מוליך באסוציאציות אל נובלה בה מדובר על אדם שהתנוון. לאסקר וכן גם לאסאל מתו בגלל נשים- אחד מסיפיליס, השני בדו-קרב על אשה. .. השפעה הרת הפורענות של שניהם. שרשה לה- פאם. אשתו של פרויד הביעה חששות בנוגע לילדים.. פרויד מרגיע אותה שבדרך החינוך אפשר להימנע מסיבוכים. פרויד התייעץ עם עמית בקשר לפציינט שנטה לחשוב שיש לו התנוונות בחוט השידרה (חשש לטבס דורסליס). העמית סבר שהבעיה היא נוירוטית, אלא שלפרויד היתה חסרה אנמונה מתאימה מן הפציינט. בסוף התברר שהעמית צדק. למרות העלבון של פרויד שהוא לא מצא את הפתרון יכול היה להחליט בעצמו שאכן מדובר בנוירוזה,, הוא שמח בגלל שהסכנה למחלה מינית חלפה.

בחלום זה לאסאל מסמל את הסכנה המינית. באוטואנליזה מתעלם פרויד

מהמשמעות הפוליטית של החלום, מההדבקה הפוליטית מלאסאל. המיניות חזקה מפוליטיקה, והמדע יכול לשלוט במין. פרויד חוגג את עליונותה של הפסיכואנליזה על פני הפוליטיקה.

מכל הנאמר אפשר להסיק שפרויד לא הצליח לעשות סובלימציה שלמה לרגשותיו באשר לויתור על שאיפותיו הפוליטיות. יחסו הכפול לפוליטיקה נובע מסכסוך פנימי זה.

על פי זנין שסגה- סמירגל, יצירה מדעית אינה עולה בקנה אחד עם מהפכנות פוליטית,, שהרי המהפכן המדעי מסתכל פנימה, אל תוך עצמו, שעה שהמהפכן הפוליטי מכחיש את המציאות הפנימית שלו ומשליך אותה החוצה. פעילות מהפכנית היא בעצם מגגון הגנה.. מהפכנות מדעית, לעומת זאת, נובעת ממקום אמיתי ואינה תחליף למשהו אחר. אידיאולוגיות מנסות להימלט מן המצב האנושי הבסיסי הבנוי על יצריות וסבל. הם מנסים להבטיח את אושרו של היחיד ואת איחודו האבוד עם הקולקטיב. לצורך העניין אין זה משנה אם מדובר במרכסזם, בתורת- הגזע, בתורה הרייכיאנית על אורגסטיות מושלמת או בחזרה אל הפרא האציל של רוסו. כל האידיאולוגיות מבוססות על הכחשת הסירוס. הפסיכואנליזה עומדת בקוטב הופכי לכל האידיאולוגיות שאינן מוכנות לקבל את מהותו הבלתי- מושלמת של האדם. בפירושה זה את האוטופיות ואת המבנה הנפשי של מנהיגים פוליטיים מהפכניים,

שוללת שסגה- סמירגל את האפשרות שפרויד יכול היה להיות הומו פוליטיקוס, או מוטב לאמר, מנהיג מהפכני.

מכל מקום, המהפכנות של פרויד עברה כאמור התקה מן העולם הפוליטי אל העולם המדעי, ואולם בכך לא הסתיים העניין. גם בתחום המדעי אפשר לראות את היסוסיו של פרויד מן המהפכנות, גם שלו עצמו וגם של האחרים.

פסיכואנליזה בין מהפכנות לשמרנות

כמו גם בתהליכים פוליטיים, כך גם בתהליכים מדעיים יכולים להתרחש קאונטר-רוולוציות. במקרה של הפסיכואנליזה, הרי שהיתה זאת מהפכת-נגד מוזרה, שהרי היא נבעה במקום ראשון מאותו מקור שחולל את המהפכה.

אם הפסיכואנליזה הייתה מלכתחילה מהפכנית מבחינת תוכנה, הרי שהייתה שמרנית מבחינת המבנה האפיסטמולוגי שלה. היא היתה מהפכנית בכך שהביאה את העולם הלא-מודע אל מרכז התמונה האנתרופולוגית וגילתה את חוקיו. היא הייתה שמרנית בכך שנסתה ליצוק את התוכן המהפכני אל תוך מבנה פוזיטיביסטי שלחלוטין לא התאים לעצם אופייה, ושמערער את יסודותיה שהם על פי מהותם אנטי-פוזיטיביסטיים.

המטאפסיכולוגיה של פרויד אינה עולה בקנה אחד עם הפסיכואנליזה הקלינית. בתרגום לרמת הטיפול הפסיכואנליטי, משמעותה הסתכלות חסרת פניות מצד האנליטיקן על ההתרחשות הטפולית. גבול חד של הימנעות וחסר מעורבות רגשיים מצד המטפל. יש בכך משאלה לתת לפסיכואנליזה תוקף מדעי במושגים של מדעי הטבע, אלא שמשאלת-לב זו אינה עולה בקנה אחד עם המציאות הטיפולית. עמדו על כך כבר הפילוסופים פול ריקר ויורגן הברמס, כמו גם הפסיכואנליטיקאים גורג קליין ורוי שפר, בשנות הששים והשבעים של המאה העשרים.

ועל כך אני מוסיף: השקפה פוזיטיביסטית אינה עולה בקנה אחד עם החוקים הבסיסיים של הנפש על פי הפסיכואנליזה. האישיות והלא-מודע מובנים באופן קומפלמנטרי, ולכן אין מקום למצבי "או/או" ואין גבולות ברורים.

אפשר כמובן לטעון, שעל הלא-מודע חלים חוקים שונים מאשר לגבי המודע, כשם שעל הפיזיקה התת-אטומית חלים חוקים שונים מאשר על הפיזיקה הניוטונית. אלא

שהאפיסטמולוגיה הפסיכואנליטית הנגזרת מהפוזיטיביזם אינה עולה ככל הנראה בקנה אחד עם ההתנהגות האנושית, כפי שהיא משתקפת מן הפרקטיקה הפסיכואנליטית. מהפכת הנגד האפיסטמולוגית הפסיכואנליטית, עכבה את התפתחות הדיסציפלינה המדעית הזאת, ממש כשם שמהפכות נגד-פוליטיות מעכבות את התפתחות המהפכה הפוליטית.

פרויד היה מהפכן עם שורשים עמוקים בעבר. הייתה לו גם פוביה מהתפתחויות מדעיות ותרבותיות של המאה העשרים, שבישרו בין השאר את הפוסט-מודרניזם. כך למשל התייחס פרויד אל המסקנות הפילוסופיות של תורת הקוונטים כאל ניהיליזם מדעי והתאבדות מדעית. במאמרו "לשאלת השקפת העולם, פרויד תוקף את האנרכיסטים המדעיים: הם מקבילים לאנרכיסטים הפוליטיים. ודאי היו כבר בעבר ניהיליסטים אינטלקטואליים כאלה, אך דומה שבימינו נסתחרר עליהם ראשם מתורת היחסיות של הפיזיקה המודרנית. אמנם המדע הוא להם נקודת-מוצא, אבל הם מביאים לידי חדלוננו. משיבוא סילוקו של המדע, יבוא אולי מין מיסטיציזם, או שיבה להשקפת העולם הדתית הישנה. לפי המשנה האנרכיסטית אין אמת אחת בנמצא ולא תתכן הכרה בטוחה בעולם החיצון. האמת המדעית היא בגדר אשליה. כך לא מתקיים יותר ביטחון בעולם החיצון. פרויד קושר משנות אלה עם הפרדוקסים הלוגיים והמתימטיים שהם מנכסי צאן הברזל של התרבות המערבית והמזרחית כאחד.. המאמר של פרויד נכתב מספר שנים אחרי קונגרס קומו שבו דבר הפיזיקאי נילס בוהר על הקומפלמנטריות הפיזיקלית כבעלת תוקף פילוסופי כללי, וסביר כי פרויד התכוון לכך. הקומפלמנטריות הנגזרת מן הפיזיקה אכן שוללת אמת אחת. הקומפלמנטריות היא במקורה אידיאה מוניסטית המבוססת על העובדה שאפשר לחוות אובייקט בצורות שונות ואף סותרות זו לזו. זהו חוק המנוגד לחוק השלישי המוצא. לא עוד או וא אלא גם וגם. המהפכה הפיזיקלית השנייה הוכיחה כי זהו המצב בעולם התת-אטומי. חלקיק יכול לנוע בעת ובעונה אחת בשני מקומות נפרדים. אי-אפשר לקבוע בעת ובעונה אחת את מקומו של החלקיק ואת מהירותו. המפגש בין אור לחומר והמפגש בין חלקיקים תת-אטומיים בינם לבין עצמם יוצרים תופעות העומדות בניגוד להיגיון. גם תורת הנפש הפרוידיאנית בנויה על העקרון הקומפלמנטרי. למשל- תיאור היחס בין הסימפטום הנירוטי לבין המשמעות הלא-מודעת שלו. הסימפטום גלוי לעין ואילו המשמעות אינה ידועה למטופל. כאשר המשמעות חודרת- הסימפטום נעלם.

הסימפטום והמשמעות הלא-מודעת שלו נמצאים ביחס קומפלמנטרי זה לזה. כשהאחד נמצא, השני נעלם, כלומר- הם מוציאים זה את זה מחשבון, ובכל זאת קיימים זה לצד זה. עקרון הקומפלמנטרי הוא עקרון עמוק של חיי הנפש הבא לידי ביטוי ברב-שכבתיות של העולם הלא-מודע, בסימבוליזציה ובקונדנסציה. פרויד הוא האדריכל של הקומפלמנטריות בחיי הנפש והוא גם זה המתכחש לה..

התבטאויותיו של פרויד על המהפכה הפיזיקלית הראשונה והשנייה שהן מהפכות הקרובות במהותן למהפכה שלו, מעידות על שמרנות ביכולת לעכל את השינויים ברוח הזמן המדעית ועומדים במידה רבה בהופכיות לרוחו המהפכנית.. **ההעזה המדעית של פרויד הייתה מלווה בתהליך קאונטר-פובי. הוא הקדים במהפכה שלו את המהפכות של המאה העשרים אבל יחד עם זאת השתדל לרסן את הגולם שבנה, כדי שזה לא ישתולל. כך גם ניסה לרסן את המהפכות הבאות, שבתוצאותיהן הוא רואה ניהיליםם והתאבדות רוחנית. מבחינתו של פרויד המודרניסט, חשיבה פוסט-מודרניסטית ופרדוקסים מדעיים הם בבחינת מתכון להרס המדע והחשיבה האנושית השפויה. פרויד, הכותב את המאמר עמוק במאה העשרים, אחרי שתי המהפכות הפיזיקליות, מבקש להחזיר אותנו אל העולם הניוטוני המאורגן, עם חלל וזמן מוגדרים ומופרדים. הפסיכואנליזה שלו מבטאת משאלה לעולם הרמוני, שלם ודטרמיניסטי.**

ואולם למרות היותו מודרניסט, יש בפסיכואנליזה אותה גילה פרויד – מתוך עצם מהותה ובניגוד מוחלט להשקפתו הפילוסופית – בשורה וסנונית ראשונה לפוסט-מודרניזם. פרויד הינו בניגוד לרצונו אחד המחוללים של הפוסט-מודרניזם במאה העשרים. פרויד הוא איפוא המהפכן התוקף את גילוייו בגול עצמי. הוא מזכיר את המקרה של איינשטיין שהיה המחולל של תורת-הקוונטים ונלחם לאחר מכן מלחמת חורמה בתיאורית הקומפלמנטריות של נילס בוהר באומרו שאלוהים אינו משחק בקוביה. אצל איינשטיין, כמו אצל פרויד, אנו מוצאים משאלה לחזור אל עבר העבר האידיאלי הצרוף, הבא לידי ביטוי בהיפותיזות מועטות ולא סבוכות.

לסיכום התיזה שלי: פרויד היה מהפכן פוליטי פוטנציאלי, אשר, מסיבות של פחד מרצח אב, התיק וגלגל את המשאלות המהפכניות שלו לעבר המדע. ואולם- ההתקה לא הביאה לידי סובלימציה מלאה, וגם במישור המדעי נתקלה מהפכנותו בהתנגדות קאונטר-רבולוציונית של עצמו, שהתבטאה באפיסטמולוגיה שלו. גם הדיסציפלינה הפסיכואנליטית הטילה על עצמה את איסור ההתמרדות נגד האב, כלומר של המנהיג המדעי שלה. נטיות מהפכניות דוכאו, או הואטו וטושטשו. המורדים דוכאו או הורחקו.

במשך השנים, ובמידת מה כפועל יוצא מכך, נוצרו אסכולות פסיכואנליטיות שונות, שונות גם בהשקפת עולמם. מרד לא לגיטימי גורר פיצול. הם ירשו מפרויד את עניין האמת האחת ואת הגישה השמרנית והחשדנית כלפי כל מה שאינו שייך לה.. יש להזכיר כאן את דבריו של פאול פייראבנד הטוען כי בפנתיאון המדע שוכנות תיאוריות מדעיות מרובות שנחשבו בשעתן לאולטימטיביות, אך אבדו עם הזמן את תקפותם. התבצרותן של האסכולות, כל אחת עם האמת שלה, גרמו לבלבול, לחוסר אוורור של דעות ולסטגנציה. התיאוריה הפסיכואנליטית, כמו גם מבנה האישיות האנושית, היא ככל הנראה רב-שכבתית ומורכבת מכדי שתהיה אמת אחת. מכאן ועד לאנרכיזם המדעי שפרויד כה חשש ממנו, רחוקה הדרך. קירקגרד לימד אותנו שהפרדוקס- שפרויד זלזל בו, הוא אבי התשוקה, וכי מדען או הוגה ללא פרדוקס, כמוהו כאוהב ללא תשוקה. פרויד היה אחד היוצרים הגדולים בתחום המדע והיתה בו תשוקה יוקדת ליצירה ולחשיפת תגליות. הוא היה לעיתים פרדוקסלי, כפי שאיש יוצר אמור על פי קירקגרד להיות.

המהפכות שהתרחשו בפסיכואנליזה במהלך הזמן, היו בדרך- כלל מהפכות "לבנות". הן התרחשו בדרך מעין מחתרתית. נדיר למצוא בספרות האנליטית התעמתות ישירה עם פרויד. כאשר דונלד וויניקוט החליף בתיאוריה הקלינית שלו את תיאורית- היצרים הפרוידיאנית בתיאורית- ההתקשרות (תיאורית- יחסי- האובייקט), הוא מעולם לא ציין ישירות שתיאורית- היצרים אינה נראית לו מתאימה מבחינה קלינית. המהפכה הקוהוטיאנית כמעט והביאה לידי פילוג.

האסכולות השונות ירשו מפרויד גם את המונוליתית . כמו הדתות המונותאיסטיות יודעים גם הם את האמת והם נלחמים עליה בחירוף נפש. אין הם מקבלים את אי- הרציפות המדעית או הפילוסופית.

